

JOURNAL OF ART AND DESIGN RESEARCHES
SANAT ve TASARIM
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

NAKKAŞLAR GÖZÜYLE YUNUS PEYGAMBER TASVİRLERİ*

THE DESCRIPTION OF THE PROPHET JONAH OBSERVATION WITH MINIATURISTS

Fatma Nilhan ÖZALTIN

Gönderim Tarihi: 15.10.2021

Kabul Tarihi: 04.03.2022

Öz Abstract

Geçmişimizde yaşanmış bazı olaylar ya da efsaneler aradan uzun yıllar geçse de güncelliğini kaybetmeden her dönem farklı yorumlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu yineleme işi olayların taşıdığı önem ve bıraktığı etkiden kaynaklanmaktadır. İnsanoğlu duygularını yazarak, çizerek ifade etme yolları bulmakta, bunu da yaparken içinde bulunduğu toplumun yapısından yola çıkarak gerçekleştirilmektedir. Yaşanmış olayların görsel aktarımı içerisinde kültürel ve dinsel nitelik taşıyan olayların yansımaları sanatsal yönden uygulama alanı olarak eşsiz bir kaynak oluşturmaktadır. İslâm dininin peygamber olarak kabul ettiği Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. İbrâhim, Hz. Nûh, Hz. Yunus, Hz. Süleyman, Hz. Eyyûb, Hz. Dâvûd, Hz. İsâ, Hz. Mûsâ, Hz. Yakûb, Hz. Yahyâ her dönem ele alınan konular arasındadır. Bu çalışmada semavi dinlere ait kutsal kitaplarda yer alan ve İslam ikonografisinde yer alan peygamberlerden Yunus Peygamberin kıssasının nakkaşlar tarafından sanatsal yansımaları sonucu ortaya çıkan minyatürlerden bazı örnekler verilmeye çalışılmaktadır. Arşiv tarama yöntemiyle Yunus Peygamberi konu alan örnekler incelenmiştir. Örnekler arasında “Yunus Peygamber ve balık”, “Yunus, Yeremya ve Üzeyr Peygamberin öyküsü” (Zübdet-ül Tevârih), “Yunus Peygamberin Cebrâil meleğinin yardımı ile balığın karnından çıkması” (Kıssatü'l-Enbiya, Ravzatü's-Safa, Falnâme), “Yunus Peygamber ve balık”, (Câmi'ut –Tevârih) minyatürleri yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Minyatür, Peygamber, Yunus, Balık.

Even though many years have passed, some events or legends in our past appear with different interpretations in each period without losing their currency. This repetition is due to the importance of the events and the effect they have left. Human beings find ways to express their feelings by writing and drawing, and while doing this, they do this based on the structure of the society they live in. The reflections of cultural and religious events in the visual transfer of true to life events constitute a unique resource as an artistic application area. Prophet Mohammed, Prophet Adam, Prophet Abraham, Prophet Noah, Prophet Jonah, Prophet Solomon, Prophet Ayyub, Prophet David, Prophet Jesus, Prophet Moses, Prophet Ja'qub, Prophet John, who are accepted as prophets by Islamic religion, have been subject to art studies for many centuries. In this study, some examples of miniatures that were created as a result of artistic reflections of the story of Prophet Jonah, one of the prophets mentioned in the Islamic iconography and in the sacred books of the heavenly religions, were tried to be given. For this purpose, the examples about the Prophet Jonah were examined with the archive scanning method. Examples include “Prophet Jonah and fish”, “Story of the Prophet Jonah, Jeremiah and Uzeyr”, “Prophet Jonah's exit from the belly with the help of Gabriel” miniatures.

Keywords: Ottoman, Miniature, Prophet, Jonah, Fish.

*Bu çalışma, 21-22 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Kongresi çerçevesinde bildiri olarak sunulmuştur.

- **Alıntılam:** Özalın, F. N. (2022). Nakkaşlar Gözüyle Yunus Peygamber Tasvirleri. STAR - Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 3(4), 98-108
- **Sorumlu Yazar:** Öğr. Gör. Dr. Fatma Nilhan ÖZALTIN, Süleyman Demirel Üniversitesi, nilhanozalın@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000 0002 0562 9276.

Giriş

İslam kültüründe Peygamber tasvirleri, 13. ve 17. yüzyıllara ait değişik kitaplarda yer almaktadır. Çok sayıda eserde Peygamber tasvirlerine rastlanmakta ve bu tasvirler belli bir çerçevede betimlenmektedir (Ferrari, 2014:63). Konularını kutsal kitaplardaki kıssalardan alan bu tasvirlerden biri de Yunus Peygamber'dir. Yunus Peygamberin ismi Kur'ân-ı Kerim'de dört yerde zikredilmektedir. Aynı zamanda onuncu sure yani "Yunus" suresi Peygamberin adını da taşımaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde, "balık sahibi" manasında "Zü'nnûn ve Sahibu'l-hût" adlarıyla anılmaktadır. Ayrıca Hz. Yunus'un adı Nisâ suresi, 4/163, En'âm suresi, 6/86, Sâffât suresi, 37/139, Enbiyâ suresi, 21/87, "Zü'nnûn", Kalem suresi, 68/48'de "Sahibu'l-hût" sıfatıyla zikredilmektedir. Bünyâmin soyundan olduğu da söylenen Hz. Yunus'un adı İncil'de Jonah veya Yonah diye geçmektedir (Özer, 2018:79).

Hz. Yunus ile ilgili konular Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de belli bölümlerde yer almaktadır. Kitab-ı Mukaddes'de Yunus'un görevini terk edip bir gemiye binmesi; denizde fırtınanın çıkması üzerine kura sonucu denize atılması ve balığın kendisini yutmasıdır. Kıssanın birinci kısmı; Kitab-ı Mukaddes'de "Yunus Bölümü 1. Bap'ta", Kur'an-ı Kerim'de ise "37/139-140-141-142" de geçmektedir. Yunus Peygamber balığın karnında iken yaptığı hatanın farkına varmış, tövbe etmiş ve Allah onun tövbesini kabul etmiştir. Bunun sonucu da Yunus Peygamber bir sahile bırakılmıştır. Kıssanın bu ikinci kısmı; Kitab-ı Mukaddes'de "Yunus Bölümü 2. Bap'ta", Kur'an-ı Kerim'de ise "37/142-143-144-145" de yer almaktadır. Kıssanın üçüncü kısmı; Yunus Peygamberin Ninova'yı ikinci kez uyarması; Ninova halkının inanması üzerine Allah'ın onları bağışlaması ve cezalandırmaktan vazgeçmesidir. Bu kısım Kitab-ı Mukaddes'de "Yunus Bölümü 3. Bap'ta", Kur'an-ı Kerim'de ise "10/98" de geçmektedir. Kıssanın son bölümü ise; Yunus Peygamberin azgın kavminin Allah tarafından bağışlanmasına öfkelenmesi ve Allah'ın onu rahatlatmak için üzerine bir bal kabağı var etmesi, Yunus'un bundan etkilenmesi ve görevine yeniden dönmesidir. Bu son kısım Kitab-ı Mukaddes'de "Yunus Bölümü 4. Bap'ta", Kur'an-ı Kerim'de ise "68/48 ve 37/146" da yer almaktadır (Özdemir, 2007:25).

Araştırma konumuz olan Hz. Yunus, Ben-i İsrail'e gönderilmiş peygamberlerden biridir. Hz. Yunus nüfusu yüz bin olan çok azgın ve putlara tapan bir kavme gönderilmiştir. İman etmeyen bu kavime Allah azap için kıpkırmızı bir bulut göndermiş, bu azapla birlikte Hz. Yunus'ta kavmine söylemeden onları terk etmiştir. Bu süreçte kavim imana gelmiş ancak Peygamberlerini bulamamıştır. Kavmin samimiyeti sebebiyle Allah u Teâla onları affetmiştir. Ortadan kaybolan Hz. Yunus bir gemiye binmiştir. Ancak gemi hareket edememiş, bir balık buna mani olmuş ve Yunus Peygamberi yutmuştur. Kırk gün balığın karnında kalan Hz. Yunus tövbe etmiş, Nebvâ şehrine üç günlük bir mesafede karaya çıkmıştır (Duman, 2015:404-405).

Konuyla ilgili literatürde; Milstein vd. (1999), "Stories of the Prophets" kitabında Hz. Yunus Kısâs-ı Enbiyâ'da yer alan minyatürlerden örnekler verilmekte ve açıklamalar yer almaktadır. And, (2015), "Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası" başlıklı kaynakta ise Zübdet-ül Tevarih, Ravzatü's-Safa, Falnâme ve Kısâs-ı Enbiyâ'da yer alan minyatürlere yer verilmekte ve açıklamalar yer almaktadır. Özdemir'in (2007), "Vahiy Sürecinde Yunus Peygamber Kıssası", başlıklı yüksek lisans tezinde Yunus Peygamber kıssasının kutsal kitaplarda yer alan ayetler ve

tefsir yorumlarına değinilmektedir. Özer'in, (2018), "Efsane ve Halk Hikâyelerinde Peygamberler ve Veliler Üzerine Bir Araştırma", başlıklı yüksek lisans tezinde ise; efsane ve halk hikâyelerinde peygamberlere yer verilmekte, Peygamberlerin efsane ve halk hikâyelerine hangi yönlerden yansdıkları ele alınmaktadır. Kabakçılı'nın (2011), "Hz. Yunus Kısasında İşari Anlamlar" başlıklı makalesinde ise; Hz. Yunus olayını inceleyerek farklı açılardan nasıl değerlendirildiği ortaya konulmaktadır.

Konuyla ilgili çeşitli kaynaklarda bilgiler yer almakta ancak minyatürlerin açıklamaları yüzeysel olarak verilmektedir. Bundan dolayı verilen örneklerle ilgili farklı kaynaklardan incelemeler yapılarak biraz daha detaylı bilgilere yer verilmektedir. Araştırmanın amacı, Yunus Peygamberin konu edildiği bazı minyatür örneklerinde geçen özellikle sembolik anlatımların detaylandırılmaya çalışılmasıdır.

Yöntem

Araştırma kapsamında kaynak tarama yöntemiyle çeşitli kitaplar, makaleler ve tezler incelenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

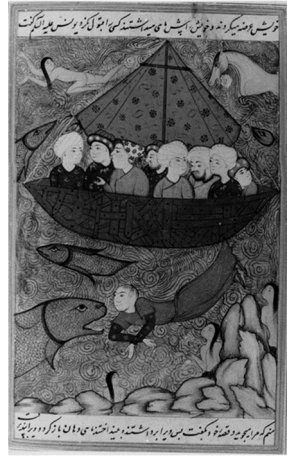
Minyatürlerde, Hz. Yunus'un başından geçen olaylar üç farklı sahnede betimlenmektedir. Yunus Peygamberin gemiden atlaması ve balığın onu yutması, Hz. Yunus'un balığın içinden kurtulması ve Allah'ın buyruğu ile balığın, Hz. Yunus'u bir kavak ağacının yanına bırakması olaylar dizini nakkaşlar tarafından benzer kompozisyon yapıları içinde yorumlanmaktadır. Ayrıca Cebrâil meleği, balığın karnından Hz. Yunus'u çıkarmaya yardım ederken ve onun için giysiler sunarken kompozisyonlarda karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 1'de Kısâs-ı Enbiyâ'da yer alan minyatürde Hz. Yunus, dev bir balığa doğru yüzerken arkasında şaşkın yolcularla dolu bir gemiyi geride bırakarak görülmektedir.

Minyatüre konu olan olay dizini şu şekilde vuku bulmuştur: Hz. Yunus kavmini otuz üç yıl Allah'a iman etmeye davet etmiş, ancak sadece iki kişi ona inanmıştır. Hakkın emrinin kabullenilmemesine kızan Hz. Yunus kavmini terk etmiştir. Ninova'dan ayrılmak için limana vardığında hareket etmek üzere olan aşırı yolcu almış bir gemiye binmiştir. Gemi ilerledikçe fazla yükten ötürü batma tehlikesi geçirmiş, yükü hafifletmek amacıyla birilerini denize atma kararı alınmış, bunu da belirlemek için kura çekilmiştir. Üç kez tekrarlanan kura da hep Hz. Yunus çıkmıştır. Bu durum Kur'ân'da Sâffât suresi 141. ayette "Gemide onlarla karşılıklı kura çektiler de yenilenlerden oldu" ifadesi yer almaktadır (Kabakçılı, 2011:371; Kesir, 2005:335).

Hz. Yunus yaşananları düşündüğünde hatasını anlamıştır. Başından geçen bu olay tasavvuftaki havf yani korku halini yaşamasına neden olmuştur. Hz Yunus'un kendisini denize atması ise onun itaatkârlığını göstermektedir. Balığın midesindeki durumu da dünyadan soyutlanmanın son noktası olarak düşünülebilir (Kabakçılı, 2011:377).

Minyatürün üst sol köşesinde bir ve alt tarafta ise üç çıplak kadın figürü konumlandırılmıştır. Bu figürlerin Hz. Yunus'un azgın kavminin günahkârlarından bazıları olduğu düşünülmektedir.

Görsel 1. Hz. Yunus balık tarafından yutulmak üzere, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK H. 1225, 148b.

Taberî, balığın karnını Hz. Yunus'un ayağa kalkıp namaz kılabilceği (ibadet edebileceği) kadar büyük bir mescit olarak tarif etmekte, bunu da ölüm, diriliş ve kurtuluş teması olarak yorumlamaktadır (Milstein vd, 1999:139).

Hz. Yunus'un balığın karnında yaşamış olması, "onu sana yem yapmadım sadece senin karnını onun için emniyetli bir hapisane yaptım" emri gereğince balık ona zarar vermemiş, onu bir sahile bırakmıştır. Hz. Yunus'un yaşadıkları Kur'an'da şöyle geçmektedir: "Ama balığın karnında bizi andı, tesbih etti, biz de onu hasta bir halde ağaçsız, boş bir yere attık ve üzerine (gölge yapması için) kabak türünden bir ağaç bitirdik" (Sâffât Suresi,139-148), (Kabakçılı, 2011:371-379).

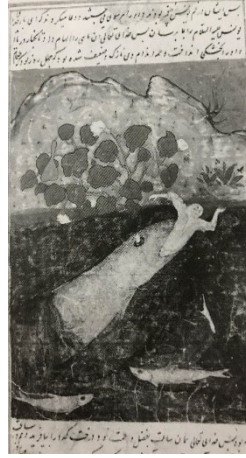
Görsel 2'de Hz. Yunus balığın ağzından deniz kıyısına doğru çıkarken betimlenmektedir. Üst tarafta bir kara parçası ve bu kara parçasının üzerinde de bir kabak ağacı yer almaktadır. Kabak ağacı daha sonraki örneklerde görüleceği üzere Hz. Yunus'un karaya çıktıktan sonra onu gölgesinde koruyacak ve aynı zamanda beslenmesini sağlayacak olan bitkidir.

Kısâs-ı Enbiyâ'da yer alan bu minyatürde Hz. Yunus, Sûfilerin vecd halindeki dansında olduğu gibi, bir avuç içi yukarı, diğeri aşağıya bakacak şekilde kollarını uzatarak tasvir edilmektedir. Bu orijinal sembolizm, Hz. Yunus Peygamberin kırk gün ve gece geçirdiği balığın kapalı ve karanlık karnındaki manevi ölüm ve dirilişin mistik yorumuna uygundur. Bu aynı zamanda Sûfilerin mistik ilerlemelerinin bir parçası olarak uyguladıkları olağan inziva dönemi olarak da yorumlanmaktadır (Milstein vd, 1999:140).

Yunus kıssasının tasavvufî yorumu Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde şu şekilde geçmektedir; Peygamber der ki, "Benim miracım Yunus'un miracından üstün değildir. Benim miracım göğe, onun miracı dibedir" (Rûmî, 2012:397).

Beş peygamber, Nuh, İbrâhîm, Yûsuf, Eyyûb ve Yunus, sıkıntı anında Allah'ı tesbih ederek meleklerle örnek olmuştur. Meşhur hâdis âlimlerinden Nîşâpûrî; balığın karnını, bir kul ilim öğrendiğinde (ârif olunca) hoş bir yer haline gelen bir zindana; ölünün melekler tarafından sorguya çekildiği bir mezara benzetmektedir. Yunus'un balıktan çıktığında annesinin karnından çıkan bir bebek kadar zayıf ve güçsüz olduğu düşünülmektedir. Hz. Yunus'un üzerindeki beyaz gömlek onun ruhsal yeniden doğuşunu sembolize etmektedir (Milstein vd, 1999:140). Denize

atılan Hz. Yunus, balığın karnında yaşadığını anladığında, başına gelen bu olayların yaptığı hatalardan kaynaklandığını anladı. Bunun üzerine Allah’a kendisini affetmesi ve kurtarması için dua etti. “Ey Rabbîm! Senden başka ilâh yoktur. Sen her türlü noksanlıklardan uzaksın. Bana gelince kendime zulmetmiş bulunuyorum. Şimdi ise pişman olup tövbe ettim. Bu sıkıntıyı benden gider!” Cenâb-ı Hakk, onun bu duâsını ve tövbesini kabul etti. Kur’ân-ı Kerim’de; “Zünnûn’u (Yunus’u) da hatırla. Hani o, bir zaman öfkelenerek kavmini bırakıp gitmişti de bu yüzden kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı sanmıştı. Sonunda karanlıklar içinde kalıp şöyle dua etti: ‘Senden başka ilâh yoktur. Seni tenzih ve tesbih ederim. Doğrusu ben zalimlerden oldum!’ Biz de duasını kabul edip onu sıkıntılardan kurtardık. İşte, mü’minleri böyle kurtarırız” (Enbiyâ suresi, 21/87-88) açıklamıştır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de; “Şüphesiz, Yunus da gönderilen Peygamberlerdendir. Bir zaman o, kaçıp dolu bir gemiye binmişti. Gemidekilerden bir kısmının atılması için kura çekilmişti de O da denize atılanlardan olmuştu. Denize atılınca balık onu yutmuştu. O pişmanlık içindeydi. Eğer o, anlık çok tesbih edenlerden olmasaydı, insanların tekrar diriltileceği Kıyamet gününe kadar balığın karnında kalırdı. Biz, onu balığın karnından hasta bir vaziyette çorak bir sahile attık. Üzerine geniş yapraklı bir bitki bitirdik. Ve onu, nüfusu yüz bin hatta daha fazla olan bir kavme Peygamber olarak gönderdik. Onlar, Yunus’un davetini kabul edip iman ettiler. Biz de onları bir vakte kadar nimetlerimizden yararlandırdık” (Saffât suresi, 37/139-148) açıklamıştır (Taberî, 2005:101; Kurtubî, 2001:123; Kesir, 2005:336’dan akt. Özer, 2018:80-81).

Görsel 2. Hz. Yunus’un balığın karnından kurtulması, Kısâs-ı Enbiyâ.

Görsel 3’de Yunus peygamberin Cebrâil meleği sayesinde kurtulması, Kısâs-ı Enbiyâ’da yer alan bir minyatürdür. Balığın ağzından çıkamaya çalışan Peygambere Cebrâil meleği yardım eli uzatmaktadır. Meleğin başında büyük altın bir taç bulunmaktadır. Renkli kanatlarıyla ihtişamlı bir şekilde tasvir edilmektedir. Cebrâil meleğinin sol kolunda giysi, elinde de peygambere verilmek üzere beyaz renkte bir sarık bulunmaktadır.

Cebrâil’in vermiş olduğu bu renkli üst giysi ve sarık İslam geleneğinde cübbe bahşetmek olarak düşünülmektedir. Doğu geleneğinde bir geçiş töreni sırasında veya başarılı bir mücadeleden sonra yeni bir statüye geçişi sembolize etmektedir (Milstein vd, 1999:140).

Suyun içerisinde üç tane daha balık yüzmektedir. Bu minyatürde diğer minyatürlerden farklı olarak en önemli özellik Peygamberin yüzünün gösterilmemiş olmasıdır. Onun bir peygamber olduğunu ise başından yukarı doğru yükselen altın rengindeki alevli haleden anlaşılmaktadır.

Minyatürün üst kısmında ise avını elinden kaçırmış çevik, güçlü yırtıcı bir hayvan olan pars ve geyik yer almaktadır. Bu av sahnesinde Pars geyiği yakalamak için sıçrarken geyik av olmaktan kurtulduğunu arkasına dönüp bakmasıyla göstermektedir. Geyiğin yardıma ihtiyacı olanlara hizmet ettiğine onları koruyup beslediğine inanılmaktadır. Özellikle geyik figürünün dini hikâyelerde yer alması onun kutsiyetini vurgulamaktadır (Dalkesen, 2015:58). Minyatürde onu yakalamaya çalışan yırtıcı hayvandan kurtulan geyiğin Hz. Yunus'un da balığın karnından, yani av olmaktan kurtuluşunun sembolize edilmiş bir göstergesidir.

Görsel 3. Hz. Yunus'un Cebrâil meleği sayesinde kurtulması, Kısâs-ı Enbiyâ, SK Hamidiye 980.

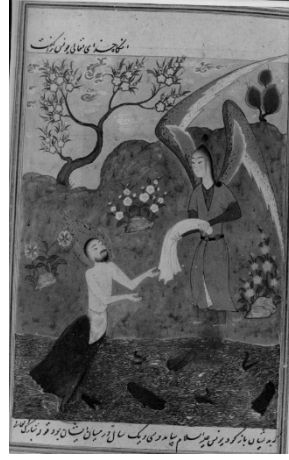
Görsel 4'de Kısâs-ı Enbiyâ'da yer alan minyatür Görsel 3'de Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan nüsha ile benzer kompozisyon şemasına sahiptir. Ancak burada Hz. Yunus'un yüzü belirgindir. Ayrıca önceki örnekte tepelerin gerisinde betimlenen hayvan figürleri yerine burada gökyüzünü kaplayan büyük bulutlar yer almaktadır.

Görsel 4. Hz. Yunus'un Cebrâil meleği sayesinde kurtulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK H. 1227, 122b.

Görsel 5'de Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde yer alan Kısâs-ı Enbiyâ'daki nüsha, Görsel 3 ve 4 ile benzer kompozisyon yapısına sahiptir. Bu nüshada Hz. Yunus bıyıklı ve sakallı olarak betimlenmektedir. Görsel 4'de çocuksu bir yüz ifadesi burada ise daha olgun bir erkek figürü

olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Cebrâil meleğinin Hz. Yunus için elinde tuttuğu giysi beyaz bir kumaş parçası görünümünde olup diğer nüshalardaki üzeri süslemeli cüppelerden farklı, oldukça sadedir.

Görsel 5. Hz. Yunus'un Cebrâil meleği sayesinde kurtulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, 140a.

Görsel 6'da Cebrâil meleği balığın karnından çıkmaya çalışan Hz. Yunus'a yardım elini uzatmaktadır. Kanatlarını da Hz. Yunus'un üzerine doğru açmış ona adeta kol-kanat germektedir. Anlatı açısından, Cebrâil'in kanadı, önceki versiyonlarda kabak ağacının yaptığı gibi, zayıf ve yorgun düşmüş Hz. Yunus'u güneşin yakıcı sıcaklığından korumaktadır. Bitki bu nüshada görünmemekte, böylece Yunus'un suçluluğuna dair en ufak bir referans ortadan kalkmaktadır. Orijinal hikâyede Tanrı bitkiyi büyütmüş, sonra bitki aniden kurumuştur. Hz. Yunus susuzluk içinde ölmekte olan bitkiye ağıt yaktığında ise, Tanrı, ona terk ettiği kavminin kaderini değil de tek bir bitkiyi düşündüğü için kızmıştır (Milstein vd, 1999:140). Ayrıca Hz. Yunus'un kafasının üzerindeki altın alevli hale saygınlığı, kutsallığı göstermektedir.

Görsel 6. Hz. Yunus'un Cebrâil meleği sayesinde kurtulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, 140a.

Görsel 7'de, İshak bin İbrâhim'in Kısasü'l-Enbiyâ'sındaki Kazvîn okulu ekolünü taşıyan bir minyatür bulunmaktadır. Yunus Peygamber balığın karnından Cebrâil meleğinin sayesinde çıkarılışı betimlenmektedir. Cebrâil meleğinin başında büyük bir altın taç bulunmaktadır. Renkli kanatlarıyla ihtişamlı bir şekilde tasvir edilmiş Cebrâil meleği Hz. Yunus'a kırmızı bir giysi uzatmaktadır. Yunus Peygamberin başının üzerinde bulunan altın alevler onun kutsal bir kişi

olduğunu sembolize etmektedir. Minyatürün alt kısmında yer alan kaplumbağa ise Peygamberin kurtulduğunu gösterir nitelikte yorumlanmaktadır. Çünkü kaynaklarda kaplumbağa uzun yaşam, barış ve mutluluğu sembolize etmektedir (Çatalbaş, 2011:53).

Görsel 7. Cebrâil meleğinin Hz. Yunus'u kurtarması, Ravzatü's-Safa, SK 906.

Görsel 8'de İslâm ikonografyasında Yunus Peygamber ile ilgili en önemli sahne olan Hz. Yunus'un balığın karnından çıkışı "Falnâme" den alınmış olan bu minyatürde gösterilmektedir. Cebrâil meleği kollarını uzatmış balığın ağzından Yunus'u dışarıya doğru çekmektedir. Başında altın tacı olan meleğin sol omzunda yeşil renkte bir giysi bulunmaktadır (And, 2015:221). Minyatürün arka planında pembe renkte büyük bir dağ yer almaktadır. Dağın ön kısmında yer alan kara parçasında ise minyatür üslubunda çok sık kullanılan bitkisel bezemeler bulunmaktadır. "C" şeklinde kıvrım yapmış büyük pullu balığın altın renkte pek çok yüzgeci vardır. Ayrıca suyun içerisinde farklı yönlerde doğru yüzen birçok küçük balık görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra suyun ortasında yüzen çıplak bir kadın figürü bulunmaktadır. Bu figürlerin Hz. Yunus'un azgın kavminin günahkârlarından biri olduğu düşünülmektedir. Minyatürün alt kısmında sol tarafa doğru ilerleyen bir kaplumbağa ise Peygamberin kurtuluşunun sembolü olarak yorumlanmaktadır.

Görsel 8. Hz. Yunus'un Cebrâil meleği sayesinde kurtulması, Falnâme, TSM H. 1703.

Görsel 9'da Hz. Yunus, balık ve onu balığın karnından kurtaran Cebrâil meleği güçlü bir anlatımcı üslupla betimlenmektedir. Minyatürde figürler abartılı bir şekilde büyük

ebatlardadır. Burada konunun önemini vurgulayan ana karakter üçlemesi bir arada adeta olayı bizlere aktarmaktadır. Renkli kanatlarıyla ihtişamlı bir şekilde tasvir edilmiş Cebrâil meleği Hz. Yunus'a bir giysi uzatmaktadır. Minyatürün sol tarafında küçük bir kara parçası ve bu kara parçasının üzerinde kabak ağacı yer almaktadır. Hz. Yunus bu kabak ağacının altına sığınmış sol kolunu ona yardım etmek için gönderilmiş olan meleğe doğru yöneltmektedir. Balık ise genellikle kompozisyonda iri ve pullu bir balık olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle balığın ağzı açık ve Peygamberi ağzından çıkartırken görülmektedir. Kaynaklarda iri bir balık, yunus ya da balina olarak geçmektedir. Ama kesin olarak ne tür bir balık olduğu bilinmemektedir. İnsanı yutabilecek büyüklükte bir balığın pullu bir balık türü olarak gösterilmesi ilgi çekicidir. Çünkü yunus, balina gibi balıkların yüzeyi deri kaplıdır. Minyatürlerdeki balığın türü konusunda kesin bir sonuca ulaşmak zordur.

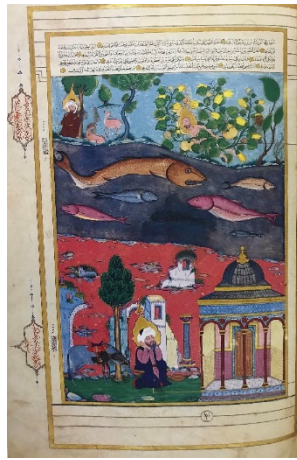
Görsel 9. Hz. Yunus ve balık, Câmi'ut-Tevarih.

Görsel 10'da 14. yüzyıldan kalma el yazması eserde, Hz. Yunus ve balık betimlenmektedir. Hz. Yunus minyatürün sol alt köşesinde oldukça zayıf görülmektedir. Allah tarafından Peygambere gölge ve besin sağlaması için kabak ağacı gönderilmiştir. Kabak ağacının üzerinde açmış iki kapak çiçeği, bir filizi ve iki tane de kabak aşağıya doğru sarkmaktadır. Hz. Yunus'ta bir eliyle bu kabak ağacının iri yapraklarıyla çıplak vücudunu kapatmakta, bir eliyle de ağaçtan sarmakta olan kabağı tutmaktadır. Minyatürde Hz. Yunus, kabak yaprakları arasında çıplak görülürken, balık hala yakındaki suda daire çizmektedir.

Görsel 10. Hz. Yunus ve balık.

Görsel 11’de Hz. Yunus’un hikâyesi, Üzeyir ve Yeremya Peygamberlerle birlikte Zübdet-ül Tevarih’te verilmektedir. Yunus Peygamber, büyük balıkların yüzdüğü suyun kenarında, küçük bir ağacın arkasında gizlenmektedir. Minyatürün sol köşesinde ise Yeremya Peygamber bir ağacın yanında düşünceli bir şekilde oturmaktadır. Yeremya, Babilliler’in Kudüs’ü yıkmalarına çok üzülmüş ve vahşi ormanlara kaçmıştır. Minyatürün alt kısmında ise, Üzeyr Peygamber yer almaktadır. O da tıpkı Yeremya Peygamber gibi Kudüs’ün yıkılışına çok üzülmüştür. Tanrı, Peygamberin ruhunu almış, Kudüs yeniden kurulduğunda, ona ve eşeğine can vermiştir. Uyandığında, Kudüs’ü gören Üzeyr Peygamber, şaşkınlıkla iki elini başına koyarak Kudüs’ü hayretle seyretmektedir. Sağ taraftaki bina ile Kudüs’ün yeniden kurulduğu görülmekle birlikte Üzeyr Peygamberin arkasındaki kırık sütunlardan tamamının onarılmadığı anlaşılmaktadır. Minyatürde Hz. Yunus’un balığın içinden kurtulduktan sonra bir ağacın altında kendine gelip, toparlanışı gösterilmektedir (Renda, 1971:62; And, 2015:219-220).

Görsel 11. Hz. Yunus, Yeremya ve Üzeyr Peygamberin öyküsü, Zübdet-ül Tevarih, TiEM 1973.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında Hz. Yunus ve onun başından geçen kıssayı konu alan minyatürler incelenmiştir. Örnekler arasında rastlanan minyatürlerde benzer anlatımcı bir üslup vardır. Hz. Yunus minyatür örneklerinde gemiden atlaması, büyük bir balık tarafından yutulması, Cebrâil meleği tarafından kurtarılması ve karaya çıkmasını gösteren betimlemeler yer almaktadır.

Minyatürlerde yer alan kompozisyonlarda konunun net bir şekilde anlaşılması için balık figürü genelde kompozisyonun merkezinde ve büyük boyutlardadır. Yunus Peygamber ise genelde kompozisyonun sol tarafında konumlandırılmış ve başından geçen olayın zorluğunu göstermek için yorgun, zayıflamış, üzerinde herhangi bir giysi olmadan tasvir edilmektedir. Onun kutsal bir kişi yani Peygamber olduğu başından yukarı doğru yükselen altın rengindeki alevli haleden anlaşılmaktadır.

Ayrıca çeşitli kaynaklarda Hz. Yunus’u yutan balığın yunus ya da balina olduğu ancak kesin olarak ne tür bir balık olduğu bilinmemektedir. Nakkaşların tasvirlerinde yer alan ve insanı yutabilecek büyüklükte bir balığın pullu bir balık türü olarak gösterilmesi ilgi çekicidir. Çünkü yunus, balina gibi irilikteki büyük balıkların yüzeyi deri kaplıdır. Örneklerdeki iri pullu balık ise

büyük ihtimalle nakkaşların daha önce karşılaşmadıkları, ancak çevrelerinde görmüş olabilecekleri küçük pullu balıklardan yola çıkarak yorumladıkları düşünülmektedir.

Yunus Peygamber denizden yani balığın karnından kurtulmuş ve karaya çıkmıştır. Karada ise onun besin ihtiyacını karşılayacak, gölgesinde korunacak bir kabak ağacı çizilmiştir. Bazı minyatür örneklerinde ise Yunus Peygamber'e Cebrâil meleğinin yardım elini uzattığı, ona kol-kanat gerdiği, ayrıca giysi ve sarık vermek istediği görülmektedir. İhtişamlı kanatlarıyla ortaya çıkmış olan melek tasvirinde ise kutsiyet ve önemi aktarmak için detaylandırılmış süslemelere yer verilmektedir. Kompozisyonun genelde ön ve arka planda ya kara parçası ya da deniz ile gökyüzü bir arada verilmektedir.

Kaynaklar

- And, M. (2015). Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Çağman, F. (2016). Osmanlı Sarayı Tasvir Sanatı, İstanbul, Masa Yayınevi.
- Çatalbaş, R. (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Sayı: 12, Cilt: 3, Kars, 49-60.
- Dalkesen, N. (2015). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Kültüründe Geyik Kültü, Millî Folklor, Yıl 27, Sayı 106, Ankara, 58-69.
- Duman, M. F. (2015). Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Zübdetü't-Tevârih Adlı Eserinin Tahlili, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 43, Erzurum, 389-421.
- Ferrari, N. K. (2014). Hıristiyan ve İslâm Dünyasındaki Peygamber Tasvirleri: Bir Değerlendirme, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, 63-100.
- Kabakçılı, O. (2011). Hz. Yunus Kıssasında İşari Anlamlar, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar-2011 Cilt:10 Sayı:36, 369-380.
- Milstein, R., Ruhrdanz, K., ve Schmitz, B. (1999). Stories of the Prophets, Mazda Publishers, California, ABD.
- Özdemir, A. (2007). Vahiy Sürecinde Yunus Peygamber Kıssası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, Ankara.
- Özer, V. (2018). Efsane ve Halk Hikâyelerinde Peygamberler ve Veliler Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Konya.
- Renda, G. (1971). İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi'ndeki Zübdetü't Tevârih'in Minyatürleri, Sanat, Kültür Bakanlığı Yayınları, Sayı:6, Haziran 1977, Ankara, 58-67.
- Rûmî, M. C., (2012). Mesnevi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Mevlana Kültür Merkezi, Erman Ofset, Konya.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi.
- Görsel 2. Milstein, R., Ruhrdanz, K., ve Schmitz, B. (1999). Stories of the Prophets, Mazda Publishers, California, ABD.
- Görsel 3. And, 2015: 220) And, M. (2015). Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 220.
- Görsel 4. Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi.
- Görsel 5. Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi.
- Görsel 6. Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi.
- Görsel 7. And, 2015: 220) And, M. (2015). Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 218.
- Görsel 8. And, 2015: 220) And, M. (2015). Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 218.
- Görsel 9. <https://metmuseum.org/art/collection/search/453683> sayfasından erişilmiştir.
- Görsel 10. <https://www.artbible.info/art/large/810.html> sayfasından erişilmiştir.
- Görsel 11. Çağman, F. (2016). Osmanlı Sarayı Tasvir Sanatı, İstanbul, Masa Yayınevi, 60.